

УДК 332.122.54 : 339.926 : 330.341.1 (477) (061.1)

Куцаб-Бонк К.К.,
к.е.н., викладач
Вищої державної техніко-економічної школи
імені Броніслава Маркєвича в м. Ярославі, Польща

ІННОВАЦІЙНІ ВАЖЕЛІ СТИМУЛЮВАННЯ ТРАНСКОРДОННОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Kutsab-Bonk K.K.,
PhD, economics, lecturer
The Bronisław Markiewicz State Higher School
of Technology and Economics in Yaroslav, Poland

INNOVATIVE LEVERS FOR STIMULATING CROSS-BORDER CONVERGENCE BETWEEN UKRAINE AND THE EU

Постановка проблеми. Транскордонне співробітництво між Україною та ЄС сьогодні стикається з низкою викликів, зумовлених диспропорціями в економічному та соціальному розвитку прикордонних територій по різні боки кордону. Це актуалізує необхідність пошуку ефективних рішень щодо стимулювання транскордонної конвергенції регіонів на сучасному етапі європейської інтеграції України. Ключовим аспектом розв'язання цієї проблеми є впровадження інноваційних підходів до розвитку транскордонного співробітництва між Україною та ЄС, зокрема в контексті поширення конвергентних процесів транскордонного характеру. Це вимагає розробки науково обґрунтованих пропозицій для органів державної влади та місцевого самоврядування щодо імплементації на українській території інноваційних форм транскордонного співробітництва з країнами-членами ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи актуальність окресленої проблематики, науковим дослідженням з проблем транскордонного співробітництва України та особливостям поширення його інноваційних форм у транскордонному просторі між Україною та ЄС приділяється значна увага дослідників. Так, у працях Н. Мікули та О. Пастернак наголошується на важливій інноваційній ролі транскордонних кластерів. При цьому автори вказують: «В умовах низького рівня розвитку ринкової інфраструктури для формування транскордонних кластерів в Україні важливим є створення спеціалізованих інститутів, здатних ефективно та професійно координувати процеси їх розвитку (за аналогією з регіональним менеджментом земель Німеччини, Австрії, Швейцарії) – професійних недержавних інституцій, які виконують функції менеджменту мереж і є координуючими структурами між суспільними і приватними виконавцями. Поряд з цим, обґрунтовано доцільність використання єврорегіональних структур як координуючих для формування та підтримки розвитку транскордонних кластерів» [4, с. 229].

І. Бабець, виходячи зі специфіки транскордонного співробітництва регіонів у сфері трансферу технологій та обміну знаннями, обґрунтовує поняття інформаційної безпеки інтеррегіонального співробітництва, акцентуючи увагу на необхідності розширення масштабів використання інструментів і засобів інформаційного базису транскордонного співробітництва, дотримання оптимального поєднання критеріальних обмежень інформаційної безпеки суб'єктів інтеррегіонального співробітництва на всіх рівнях системної ієрархії управління [1, с. 519].

В. Борщевський акцентує увагу на тому, що саме галузі «нової економіки» спроможні забезпечити ефективний розвиток транскордонного співробітництва між Україною та ЄС на основі забезпечення високих темпів економічного зростання. На його думку, пріоритетного значення слід надавати таким напрямом транскордонного співробітництва України із сусідніми країнами-членами ЄС, як наукові дослідження та прикладні розробки, сфера ІТ-технологій, реалізація спільних навчально-освітніх програм, модернізація прикордонної інфраструктури тощо [2, с. 250].

Інші аспекти вказаної проблематики досліджуються також у працях Н. Близнюк, І. Журби, В. Засадко, Є. Матвєєва, А. Мокія, Н. Павліхи, І. Тимечко та інших дослідників.

Водночас, не вирішеними залишаються такі аспекти окресленої проблематики, як виявлення резервів підвищення ефективності інноваційних важелів транскордонної конвергенції між Україною та ЄС в умовах здійснення в Україні адміністративно-територіальної реформи, зокрема шляхом поширення елементів «економіки знань» та інноваційних підходів до розвитку транскордонного співробітництва.

Постановка завдання. Основною метою дослідження є виявлення особливостей транскордонної конвергенції між Україною та ЄС в умовах сучасних інноваційних викликів

європейської інтеграції. На цій основі вирішується пріоритетне завдання – розробка пропозицій для органів державної влади і місцевого самоврядування щодо підвищення ефективності транскордонного співробітництва між Україною та ЄС на інноваційній основі.

Об'єктом дослідження є соціально-економічний простір транскордонного регіону між Україною та ЄС.

Предмет дослідження – динаміка інноваційних процесів у сусідніх прикордонних регіонах України та країн-членів ЄС та її вплив на поширення транскордонної конвергенції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теорія інформаційної цивілізації, яка зародилася в надрах доктрини постіндустріального суспільства, пролила світло на усвідомлення взаємозалежності між інформаційними механізмами, що діють у світовій економіці, і завдяки яким здійснюється поширення нових знань, і стиранням існуючих відмінностей у специфіці та характері розвитку різних соціально-економічних систем. Тобто, в добу інформаційної цивілізації економічні системи з різним ступенем організованості та ефективності функціонування виявляються підвладними взаємній конвергенції. Це відбувається завдяки швидкому обміну інформацією між господарюючими суб'єктами та стимулюється мобільністю людського капіталу, який виступає важливим носієм знань і ринкової інформації.

Таким чином, перехід світу на постіндустріальну стадію розвитку, поширення феноменів, притаманних добі інформаційної цивілізації та утвердження основ «економіки знань» є ланками єдиного еволюційного процесу, в руслі якого відбувається конвергенція різних економічних порядків, як на глобальному рівні, так і в межах окремих транскордонних регіонів. При цьому важливим механізмом стимулювання конвергенції виступає інноваційний розвиток економіки.

Феноменологія економічної конвергенції, з погляду теоретичних постулатів «економіки знань», тісно пов'язана з поширенням глобалізації, поглибленням європейської інтеграції та еволюцією інформаційної цивілізації. При цьому одним із ключових аспектів цієї еволюції виступає її регіональна компонента, значною мірою локалізована у площині транскордонного співробітництва.

Утвердження основ інформаційної цивілізації та економіки знань у межах транскордонних регіонів супроводжується підвищенням якості їх людського та соціального капіталу, а відтак, і викорінюванням інституційних дисфункцій та зниженням трансакційних витрат господарюючих суб'єктів. Для транскордонного простору між Україною та ЄС це також означає зменшення рівня впливу неформальних інститутів, які чинять деструктивний вплив на розвиток транскордонного співробітництва в цілому і на транскордонний трансфер інновацій, зокрема.

Як відзначають українські дослідники, для мешканців прикордонних територій України роль неформальних інститутів традиційно була і залишається значно вищою, ніж значення інститутів формальних. Так, на думку науковців Інституту регіональних досліджень НАН України, ментальність у прикордонних з ЄС українських регіонах упродовж багатьох десятиріч еволюціонувала в умовах слабкості формальних і міцності неформальних інститутів. Як наслідок, утворилась суттєва диспропорція в механізмах соціальної адаптації по різні боки кордону між Україною та ЄС: з одного боку – укорінення традицій нехтування багатьма формальними правилами та процедурами, що вилілося у створення «ринку закритої конкуренції», а з іншого – жорстке домінування інституційно-правових інститутів, які конституують демократичні засади суспільно-політичного устрою та підтримують правила регулювання економічної активності господарюючих суб'єктів на основі відкритої конкуренції. Вказана відмінність у сприйнятті формальних і неформальних інститутів є причиною існування одного з найміцніших інституційних бар'єрів на шляху соціально-економічного зближення між Україною та ЄС, включаючи поширення конвергенції у спільному транскордонному просторі [5, с. 118-119].

Вказаний висновок підтверджується О. Турчиною, яка наголошує: «Правова свідомість в сучасному українському суспільстві вкрай неоднорідна, інколи суперечлива, часто суттєво деформована. Великих масштабів набуває явище, яке є антиподом високої правової культури і проявляється у викривленні уявлень про цінність права, ігноруванні вимог закону та зневажливому ставленні до правових принципів і традицій. Таке явище носить назву «правовий нігілізм». Крім того, антиправові погляди і стереотипи є елементом, властивістю соціальної свідомості і національної психології, особливістю культури, традицій, способу життя. Йдеться про ігнорування суспільством права, його оцінку не як базової, фундаментальної категорії, а як другорядного явища в системі людських цінностей» [8].

Таким чином, дослідження особливостей еволюції неформальних інститутів у транскордонному просторі між Україною та ЄС насамперед з українського боку кордону є важливим елементом політики активізації транскордонного співробітництва, орієнтованої на поширення соціально-економічної конвергенції між прикордонними територіями України та сусідніх із нею країн-членів ЄС.

Особливо відчутними є ризики в поширенні неформального транскордонного співробітництва інституцій, локалізованих по різні боки кордону. Адже попри забезпечення обміну досвідом та взаємне збагачення ідеями і формування спільних планів розвитку на основі синергії такі інституції наражаються на загрозу вимивання кваліфікованих кадрів з прикордонних територій України, або ж ризикують стати сліпими виконавцями проектів, які реалізують інтереси третіх сторін, котрі здійснюють їх фінансування.

Більше того, в широкому сенсі можна вести мову про загрозу вимивання і самого власне інноваційного підприємництва, зокрема ІТ-бізнесу, із прикордонних регіонів України. Адже ця сфера економічної діяльності достатньо слабо прив'язана до місця просторової локалізації, а у разі посилення політичних ризиків чи економічної нестабільності легко може бути переведена з одного боку кордону на інший, особливо за наявності добре налагоджених інституційних взаємозв'язків.

Крім того, «створення відкритого інформаційно-економічного простору для інвестиційної діяльності, що передбачає використання інформаційних технологій і систем, за допомогою яких можна отримати актуальну інформацію, яка б містила дані про суб'єкти й об'єкти інвестиційної діяльності в межах транскордонного співробітництва, а також результати реалізованих інвестиційних проектів і стан ринкової економіки та процесів, що мають значний вплив на інвестиційну діяльність» [6, с. 528], може нести в собі загрози безпекового характеру, особливо з огляду на сучасні виклики європейської інтеграції України.

Іншою проблемою є низька ефективність роботи органів державної влади та місцевого самоврядування з метою поглиблення соціально-економічної конвергенції у транскордонному просторі між Україною та ЄС. Значною мірою це зумовлено прогалинами у функціонуванні організаційно-управлінського механізму транскордонної конвергенції. Це актуалізує необхідність нарощування потенціалу регуляторно-координаційної складової у процесі удосконалення засобів стимулювання конвергенції між сусідніми прикордонними регіонами України та країн-членів ЄС.

Передусім мова йде про усунення проблем, зумовлених недостатньою ефективністю координації організаційно-управлінських зусиль по різні боки кордону. Адже органами державної влади та місцевого самоврядування прикордонних територіальних громад різного рівня (регіональними: область-воєводство; субрегіональними: район-повіт; локальними: грома-сільрада) не ведеться системної роботи із моніторингу та розв'язання основних проблем, що блокують поширення конвергентних процесів у межах спільного з ЄС транскордонного регіону. Це стосується як налагодження ефективної діяльності з ведення транскордонної статистики, так і моніторингу виконання прийнятих рішень, зокрема в руслі реалізації транскордонних і регіональних стратегій, а також проектів, спрямованих на вирішення актуальних транскордонних проблем.

Слід також акцентувати увагу на відсутності спільного бачення пріоритетних напрямів та перспектив розвитку прикордонних територій по різні боки кордону між Україною та ЄС. Так, якщо з боку ЄС основний акцент робиться на стимулюванні інноваційних форм економічної активності з метою підвищення конкурентоспроможності прикордонних територій у процесі поглиблення міжнародного поділу праці, то українська сторона, акцентована здебільшого на вирішенні поточних соціальних проблем та усуненні локальних бар'єрів на шляху транскордонного руху товарів і послуг.

Як наслідок, рівень інноваційного розвитку виробничої, транспортно-логістичної, маркетингової, інформаційно-комунікаційної та інженерної інфраструктури у прикордонних регіонах Польщі, Словаччини та Угорщини, що межують з Україною, значно вищий, ніж у сусідніх із ними прикордонних областях України. Це не лише обмежує потенціал транскордонної конвергенції, але і спричиняє поширення дивергентних процесів, як у ринково-економічній, так і в соціально-психологічній та суспільно-політичній площинах. На цьому зокрема наголошують українські дослідники, які вивчають проблематику транскордонного співробітництва в еволюційній ретроспективі [3].

Визначаючи пріоритетні напрями стимулювання конвергенції в транскордонному просторі між Україною та ЄС на сучасному етапі європейської інтеграції не можна оминати увагою такого важливого засобу, як формування основ «економіки знань». Зокрема, у транскордонному просторі між Україною та ЄС «економіка знань» виступає основою для нівелювання бар'єрної функції кордону та конструювання спільних інтелектуальних та організаційно-інституційних сенсів на основі стрімкого поширення інформації та створення передумов для інтенсивного обміну знаннями.

Загалом, спираючись на фундаментальні розробки українських і закордонних учених, можна виділити кілька ключових напрямів утвердження «економіки знань» в сучасному глобальному ринковому середовищі, а відтак і в транскордонному просторі між Україною та ЄС.

По-перше, це розвиток людського капіталу по обидва боки кордону, ґрунтований на адаптації новітніх досягнень науки і техніки та спрямований на утвердження в економіці транскордонного регіону сучасних елементів постіндустріальної цивілізації.

По-друге, становлення основ транскордонної інноваційної економіки, яка ґрунтується на активізації інноваційно-технологічної та науково-технічної компонент у діяльності господарюючих суб'єктів і впровадженні передових технологій у практику транскордонного бізнесу.

По-третє, створення передумов для вільного розвитку особистості шляхом формування відкритого ринкового середовища та посилення конкуренції на транскордонних ринках з метою максимально повної реалізації інноваційного потенціалу транскордонного співробітництва.

Всі три описані напрями впровадження «економіки знань» у соціально-економічний простір транскордонного регіону між Україною та ЄС, тісно переплітаються між собою, формуючи цілісну мережу, яка набуває функціональної довершеності завдяки використанню спільних елементів інфраструктурного забезпечення.

Наприклад, І. Смолич акцентує увагу на розвитку інституційної інфраструктури «економіки знань» у транскордонному вимірі. Зокрема він відмічає, що ключовою інституційною ланкою з погляду впровадження інноваційної моделі розвитку транскордонного співробітництва є транскордонні інноваційні кластери. А саме формування інноваційних кластерів у транскордонних регіонах є актуальною формою співробітництва, яка відкриває нові горизонти співпраці на нових засадах. При цьому необхідною умовою формування зазначених утворень є система принципів, на яких базуватиметься їх діяльність [7].

Формулюючи пропозиції щодо удосконалення інноваційних важелів стимулювання транскордонної конвергенції між Україною та ЄС, слід звернути першочергову увагу на підвищення ефективності використання інтелектуального та науково-технічного потенціалу конвергенції між сусідніми прикордонними регіонами України та сусідніх країн-членів ЄС. Насамперед це пов'язано з необхідністю суттєво інтенсифікувати сферу спільних наукових досліджень та інноваційних розробок на основі закладення нових сенсів у парадигму двосторонньої транскордонної співпраці, включаючи переосмислення тієї ролі, яку відіграє вирівнювання пропорцій економічного розвитку по різні боки кордону в нарощуванні інноваційного потенціалу та підвищенні якості життя мешканців сусідніх прикордонних регіонів.

В сучасних умовах європейської інтеграції розвиток інтелектуального капіталу, як важливий напрям впровадження «економіки знань» у транскордонному просторі між Україною та ЄС, тісно пов'язаний зі створенням умов для самореалізації працівників інтелектуальної сфери, а також підприємців, які працюють у площині інноваційної економіки, пов'язаної з генеруванням нових технологічних ідей та управлінських рішень. У цьому сенсі важливого значення набуває формування постійних взаємозв'язків між інтелектуальними середовищами сусідніх прикордонних регіонів різних держав. Зокрема, це стосується реалізації спільних дослідницьких проектів за участі наукових установ та організацій, які виконуватимуться на основі підписання партнерських угод між відповідними університетами, академічними та іншими науковими установами, локалізованими по різні боки кордону.

Крім того, розвиток людського капіталу транскордонного регіону між Україною та ЄС може покладатися на створення окремих проектних груп, орієнтованих на вирішення типових гострих проблем у площині транскордонного співробітництва. Такими проблемами можуть виступати: розвиток інфраструктури, формування спільних транскордонних інформаційно-комунікаційних та інженерних мереж, організація сучасних інноваційних виробництв і стартапів, створення ефективних транскордонних інституцій, орієнтованих на інноваційний розвиток економіки, зокрема транскордонних кластерів, технологічних парків, бізнес-інкубаторів, промислових зон тощо.

Важливим аспектом реалізації заходів з формування економіки знань у транскордонному просторі між Україною та ЄС може стати створення сучасних елементів міжсекторного партнерства та впровадження їх на транскордонний ґрунт. Зокрема, це стосується налагодження ефективних взаємодій між органами місцевого самоврядування, регіональними органами державної влади, підприємницькими структурами та інституціями громадянського суспільства, передусім євро регіонами.

Слід також відзначити, що значною мірою поширення конвергенції та розвитку транскордонних ринків з метою впровадження основ інноваційної економіки у прикордонних регіонах України та сусідніх країн-членів ЄС, а також адаптація на транскордонний ґрунт ключових ланок «економіки знань» мають спільне начало. Як у першому, так і в другому випадку пріоритетного значення набуває поширення відкритих форм співробітництва, зменшення суб'єктивізму при прийнятті рішень, впровадження електронних засобів комунікацій і цифрових технологій у процесі поглиблення транскордонних економічних взаємодій тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Інновації виступають важливим засобом стимулювання конвергенції у транскордонному просторі між Україною та ЄС на сучасному етапі європейської інтеграції. Особливо вагомою їх роль стає в умовах утвердження інформаційної цивілізації та поширення економіки знань у глобальному, континентальному і транскордонному масштабах.

Це актуалізує необхідність пошуку дієвих важелів стимулювання інноваційних процесів у межах транскордонних регіонів, до складу яких входять сусідні прикордонні території України та країн-членів ЄС. До пріоритетних напрямів інноваційного розвитку економіки відповідних транскордонних регіонів у контексті поширення конвергенції в їх межах слід насамперед віднести: підвищення якості людського та соціального капіталу прикордонних територій України, активізацію транскордонного співробітництва між вищими навчальними закладами та науковими установами України та сусідніх країн-членів ЄС, а також модернізацію прикордонної та ринкової інфраструктури у транскордонному просторі між Україною та ЄС.

Перспективи подальших наукових досліджень у руслі окресленої проблеми стосуються напрямів стимулювання інноваційної діяльності транскордонних інституцій, зокрема транскордонних кластерів, з метою поглиблення конвергенції між сусідніми прикордонними територіями України та країн-членів ЄС, особливо з огляду на пріоритети та результати проведення в Україні адміністративно-територіальної реформи.

Література

1. Бабець І. Інформаційна безпека інтеррегіонального співробітництва України: інституціональний аспект / Ірина Бабець // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – № 3 (107). – С. 518-527.
2. Борщевський В. Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції : монографія / Віктор Борщевський. – Львів: Аверс, 2007. – 328 с.
3. Газуда Л. Стратегічні напрями транскордонного співробітництва регіону [Електронний ресурс] / Леся Газуда, Олександр Лизанець. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/3336/1/СТРАТЕГІЧНІ%20НАПРЯМИ%20ТРАНСКОРДОННОГО%20СПІВРОБІТНИЦТВА%20РЕГІОНУ.pdf>
4. Мікула Н. Транскордонні кластери / Надія Мікула, Олена Пастернак // Регіональна економіка. – 2009. – № 2. – С. 228-229.
5. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : монографія / Борщевський В.В., Прутула Х.М., Крупін В.Є., Куліш І.М., Злидник Ю.Р., НАН України, Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2012. – 216 с.
6. Рубіш М. Інформаційні технології в управлінні інвестиційними проектами транскордонного співробітництва / Марина Рубіш // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 1 (151). – С. 525-529.
7. Смолич Д. Концептуальні засади формування інноваційних кластерів в умовах транскордонного співробітництва регіонів [Електронний ресурс] / Дмитро Смолич. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/natural/Vnulp/Ekonomika/2012_725/30.pdf
8. Турчина О. Правовий нігілізм: сутність та шляхи подолання [Електронний ресурс] / Ольга Турчина. – Режим доступу: <http://intkonf.org/turchina-o-s-pravoviy-nigilizm-sutnist-ta-shlyahi-podolannya/>

References

1. Babets, I. (2014), "Information security of inter-regional cooperation in Ukraine: institutional aspect", *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, no. 3 (107), pp. 518-527.
2. Borshchevskiy, V. (2007), *Ukrainsko-polske ekonomichne spivrobitnytstvo v umovakh yevrointehratsii* [Ukrainian and Polish economic cooperation in the conditions of European integration], monograph, Avers, Lviv, Ukraine, 328 c.
3. Hazuda, L. and Lyzanets, A. "Strategic directions of trans-boundary cooperation in the region", available at: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/3336/1/> (access date June 01, 2016).
4. Mikula, N. and Pasternak, O. (2009), "Trans-boundary clusters", *Rehionalna ekonomika*, no. 2, pp. 228-229.
5. Borshchevskiy, V.V., Prytula, Kh.M., Krupin, V.Ye., Kulish, I.M. and Zlydnyk, Yu.R. (2012), *Rozvytok silskykh terytorii v systemi yevrointehratsiinykh priorytetiv Ukrainy* [The development of rural areas in the system of European integration priorities of Ukraine], monograph, National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Regional Studies, Lviv, Ukraine, 216 p.
6. Rubish, M. (2014), "Information technologies in the management of investment projects of trans-boundary cooperation", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1 (151), pp. 525-529.
7. Smolych, D. (2012), "Conceptual basis for the formation of innovation clusters in terms of trans-boundary regional cooperation", available at: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/natural/Vnulp/Ekonomika/2012_725/30.pdf (access date August 03, 2016).
8. Turchina, O. "Legal nihilism: the essence and ways for overcoming", available at: <http://intkonf.org/turchina-o-s-pravoviy-nigilizm-sutnist-ta-shlyahi-podolannya/> (access date July 21, 2016).

Рецензент: д.е.н., завідувач відділу ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України» В.В. Борщевський